

Open Universiteit

PROF. DR. JAN DON

Terug naar mijn wortels

Open Universiteit

PROF. DR. JAN DON

Terug naar mijn wortels

© Copyright J. Don, 2025

All rights reserved. No part of this publication may reproduced, stored, in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publishers.

Terug naar mijn wortels

Rede

uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van
hoogleraar Taalwetenschap en taalonderwijs aan
de Faculteit Cultuurwetenschappen
van de Open Universiteit

op vrijdag 28 maart 2025 te Heerlen

door prof. dr. J. Don

*Mijnheer de rector,
Mevrouw de voorzitter,
geachte aanwezigen,*

Toen ik in de eerste helft van de jaren '80 Nederlands studeerde, werd de taalkunde gedomineerd door het gedachtegoed van Noam Chomsky. Ik had, enigszins atypisch, al wat van zijn ideeën vernomen op de middelbare school in de lessen van Lodewijk van Driel, mijn inspirerende leraar Nederlands, en ik was meteen verkocht. Het idee van een universeel menselijk taalvermogen dat ten grondslag ligt aan alle menselijke talen; het idee dat kinderen hun moedertaal zo snel en vlekkeloos leren beheersen omdat ze toegerust zijn met een taalvermogen dat zich als een biologisch programma ontvouwt, ik vond dat een heel inspirerend onderzoekskader, al zal ik het als eerstejaarsstudent zo niet genoemd hebben.¹

En, geachte toehoorders, ik vind dat – anders dan veel van mijn vakgenoten – nog steeds. Hoe het komt dat veel – maar gelukkig zeker niet alle – van mijn vakgenoten andere wegen zijn ingeslagen is op zichzelf een vraag voor nader onderzoek waar ik nu niet aan toekom, al bevat mijn betoog van vandaag hier en daar misschien wel bepaalde suggesties.

Het voor mij meest aantrekkelijke aspect van Chomsky's denken zit hem in de belofte die ervan uitgaat dat we via het begrip van hoe mensen taal leren, verwerken en produceren, iets kunnen leren over hoe de menselijke geest werkt. Taal als spiegel van de ziel, als je het poëtisch wilt uitdrukken. Voor mij zou dat eigenlijk de essentie van de opdracht van alle geesteswetenschappen kunnen zijn. Hoe kunnen we via producten van de menselijke geest²: taal, muziek, logica, toneel, poëzie, geschiedenis, iets leren over de werking van onze geest³? Dat raakt natuurlijk aan de cognitiewetenschap en het lijkt me dat de humaniora daar een centrale rol in moeten spelen.⁴

1 Zie bijvoorbeeld Chomsky (1986, 1993, 2004), Moro (2008) en Lenneberg (1967).

2 Ik heb een beetje moeite met het woord *geest* omdat er zo nadrukkelijk de connotatie 'spookachtig', 'mystificatie', of 'droomachtig' mee verbonden is. Bij gebrek aan beter, gebruik ik het toch, maar het is goed om te expliciteren dat ik het heb over wat in het Engels 'mind' wordt genoemd. Het tot nog toe tamelijk ongrijpbare fenomeen, dat de bron is van onze taal, ons redeneren, onze creativiteit, onze zelfreflectie, etc. Kortom eigenlijk alles dat ons tot mensen maakt.

3 Rens Bod merkt op dat er nog wel het een en ander valt aan te merken op de definitie van de geesteswetenschappen als die wetenschappen die producten van de menselijke geest bestuderen. Hij wijst er bijvoorbeeld op dat de wiskunde dan eigenlijk ook tot de humaniora gerekend zouden moeten worden (Bod 2010:16).

4 In dit verband verwijst ik ook graag naar het werk van Henk-Jan Honing; zie bijvoorbeeld Honing (2022).

Als je wilt begrijpen hoe iets werkt, dan kan het een goede strategie zijn om dat op de een of andere manier na te maken. Een prachtig voorbeeld daarvan is de spraakmachine van Wolfgang Von Kempelen, gebouwd in 1769, waarmee Von Kempelen daadwerkelijk redelijk klinkende menselijke spraak kon nabootsen.⁵ De machine belichaamt de theorie en de mate waarin de machine succesvol is, bepaalt de mate van succes van de theorie en is daarmee een bewijs van het verkregen begrip.

Spraakmachine van Von Kempelen.

Als we willen begrijpen hoe menselijke taal werkt, moeten we het gewoon nabouwen.

Dat was een tweede belofte die besloten lag in het onderzoeksprogramma van Chomsky: dat we met de snelle voortschrijdende ontwikkelingen in de informatica in staat zouden moeten zijn om kennis van natuurlijke taal de basis te laten zijn voor computerprogramma's die zouden kunnen vertalen, voorlezen, en wie weet, talige interactie met de mens zouden kunnen uitvoeren.

Programma's als Eurotra gingen van start met als doel: een automatische vertaalmachine die binnen de EU menselijke vertalers zo goed als overbodig zou maken.⁶ Een project dat je niet mislukt kan noemen omdat er vele inzichten over het automatisch – dat wil zeggen met behulp van de computer – vertalen en het zogenaamde automatisch ontleden van zinnen uit zijn voortgekomen, al heeft het die grote vertaalmachine niet opgeleverd.

⁵ Zie Reininger (2012).

⁶ Raw, Anthony; Vandecapella, Bart; Van Eynde, Frank (1988).

Naast de strategie van nabouwen wat de menselijke geest doet, is er een andere strategie, die we gewoon zijn te scharen onder de term 'brute force'. Die brute kracht bestaat uit: in het geheugen opslaan in plaats van het door berekening tot stand te laten komen. In plaats van dat je de computer met behulp van een vermenigvuldigingsalgoritme daadwerkelijk uit laat rekenen dat 5 maal 7, 35 is, laat je de computer het antwoord opzoeken in een of andere tabel waarmee je het geheugen van de machine vooraf hebt gevoed.

Dus: berekening, d.w.z. intelligentie, proberen na te bouwen, proberen te begrijpen hoe de mens het doet door middel van het opstellen van een theorie, tegenover brute kracht die neerkomt op massale opslag in het geheugen.

Als u me vijftwintig jaar geleden voorspeld had dat we het in 2023 zouden meemaken dat een computer foutloze Nederlandse teksten zou kunnen genereren op basis van niet meer dan een enkele menselijke prompt; dat die tekst vervolgens automatisch binnen enkele seconden vertaald zou kunnen worden in een zeer goed lopende Franse, Duitse of Engelse tekst; of dat je, zoals een NRC-redacteur liet zien⁷, met wat slim prompten diezelfde machine ook een limerick kan laten schrijven die niet eens onaardig is, *et cetera*, ik had u in de volle overtuiging dat zulke dingen simpelweg onmogelijk zijn, eenvoudig voor gek verklaard. Intussen wil ik u de limerick die de betreffende NRC-redacteur, Hans Steketee, samen met Chat GPT schreef niet onthouden:

*Chomsky, a linguist, quite clever,
Thought his theories would last forever,
But ChatGPT's AI,
Can understand and reply,
And Chomsky's ideas it did sever.*

Het – voor mij, maar ik denk eerlijk gezegd voor alle geesteswetenschappers – treurige nieuws is dat die machines, ChatGPT of Bard of hoe de leden van deze familie Large Language Models ook mogen heten, dat niet doen door gebruik te maken van allerlei inzichten in hoe mensen deze klussen klaren, maar via een methode die we niet anders kunnen karakteriseren dan als 'brute force', gebaseerd op enorme hoeveelheden data en niet op theorie. Aan de burelen van Google werken geen geesteswetenschappers met grote kennis van het onderzoek naar taal en literatuur, maar informatici. Er zit heel weinig intelligentie in Artificiële Intelligentie, maar ontzettend, onvoorstelbaar veel rekenkracht; een rekenkracht waar ik me inderdaad vijftwintig jaar geleden geen voorstelling van kon maken.

7 Hans Steketee – NRC, juni 2023.

ChatGPT als technologie

Dit is teleurstellend om verschillende redenen.

Allereerst, Chat GPT en andere soortgelijke machines zijn dus alleen maar technologisch interessant. Op zich vind ik het verschil tussen technologie en wetenschap niet zo boeiend: als het goed is, loopt het een over in het ander, maar in het geval van ChatGPT en gelijke is er geen wetenschap aan te pas gekomen. Ja, computerwetenschap, allicht, maar geen wetenschap die probeert te begrijpen hoe mensen taal produceren of begrijpen, geen wetenschap over vertalen of het maken van verhalen. Dat zou nog geen probleem zijn, als de gehanteerde technologie, ook al was-ie dan niet gevoed vanuit de wetenschap, omgekeerd, zélf de wetenschap zou kunnen voeden. Maar ook daar is geen sprake van: het model van ChatGPT is een non-starter als het gaat om het begrijpen van hoe mensen natuurlijke taal verwerken, gebruiken of leren. De generative pre-trained transformer (GPT) voerspelt op grond van een ontstellend groot aantal parameters (voor Chat GPT zo'n 175 miljard), waarvan de waarden bepaald zijn in een trainingsfase - waar dus die gigantische hoeveelheden data aan te pas komen - wat het meest waarschijnlijke volgende woord zal zijn in een tekst op grond van de voorafgaande context. Het gebruikt daarbij de eigen output als input voor de volgende voorspelling.

Het is natuurlijk volstrekt ondenkbaar dat mensen op die manier te werk zouden gaan. De manier waarop ChatGPT en vergelijkbare machines werken heeft helemaal niets te maken met de manier waarop mensen omgaan met taal. We kunnen van ChatGPT in dit opzicht dus ook niets leren. Het limerickje slaat de plank inhoudelijk dus volstrekt mis: de ideeën van Chomsky zijn door ChatGPT niet weerlegd.

Ten tweede, dit soort technologie, ongetwijfeld buitengewoon handig en soms heel nuttig, mits het met de nodige zorgvuldigheid wordt gebruikt, zuigt een enorme hoeveelheid kapitaal en energie naar zich toe die we op een veel betere manier zouden kunnen inzetten. De aantrekkingskracht van AI is gigantisch: kijk alleen maar naar de studentenaantallen in de diverse bachelor- en masterprogramma's. Het gevaar bestaat dat dit, vanuit wetenschappelijk oogpunt bezien tamelijk oninteressante stukje technologie, talent en kapitaal naar zich toezuigt dat we in de wetenschap beter zouden kunnen gebruiken om te werken aan het verkrijgen van inzicht, en aan het vinden van rationele oplossingen voor echte problemen. En dan heb ik het nog niet over de volgens sommigen onoverkomelijke problemen zoals de zogenaamde hallucinaties en problemen met abstract redeneren die aan de technologie te kleven.⁸

Het is in dit verband natuurlijk jammer dat die talentvolle mensen niet voor een geesteswetenschappelijke opleiding kiezen. Anderzijds is dat begrijpelijk als we als geesteswetenschappers niet veel duidelijker kunnen maken waaruit onze bijdragen aan de samenleving bestaan of, op zijn minst, zouden kunnen bestaan. Het is, met andere woorden, veel te gemakkelijk om

8 Zie de verschillende bijdragen van Gary Marcus: <https://garymarcus.substack.com/>.

technici, bèta's of de overheid de schuld te geven dat ze tientallen jaren campagne hebben gevoerd voor een exacte studiekeuze. Als geesteswetenschappers moeten we in dit verband naar onszelf kijken en hebben we de opdracht duidelijk te laten zien wat we de samenleving te bieden hebben. Dat is nu eenmaal niet zo vanzelfsprekend op het moment dat je geen vertaalmachine kunt laten zien maar aangewezen bent op frases als: we hebben een veel dieper inzicht verkregen in menselijke taal. Of, onze bijdrage zit in kritische reflectie. Ik ben het met mijn collega-decaan René van Woudenberg van de VU eens die onlangs in een toespraak stelde dat we behoefte hebben aan positieve geesteswetenschappen.⁹ Overigens heeft die alsmaar teruglopende belangstelling voor geesteswetenschappelijke opleidingen ongetwijfeld ook te maken met het neoliberale verhaal waarin we allemaal zijn meegezogen en waarin de waarde van alles wat we doen alleen nog uitgedrukt kan worden in euro's. Over de kracht van verhalen gesproken.

Het antwoord op die teruglopende belangstelling voor de geesteswetenschappen ligt mijns inziens dan ook niet in een betere campagne voor de traditionele talenstudies, meer aandacht voor de moedertaal, of meer interesse wekken voor lezen. Het antwoord moet volgens mij komen uit een frame waarin we duidelijk maken dat geesteswetenschappers willen *begrijpen* hoe de menselijke geest functioneert. We zijn, liefst in eendrachtige samenwerking met de sociale wetenschappen en de menswetenschappen, op zoek naar een model of modellen, die zich gedragen, taal gebruiken, en redeneren op een manier waarop mensen dat doen. Modellen die dat gedrag leren op een manier waarop mensenkinderen dat leren. En dan gaat het in eerste instantie ook niet zozeer om dat model zelf maar het model als toetssteen voor het begrip, voor de achterliggende theorie. Niet via brute force, dus, maar via een computationele aanpak. Uit die overkoepelende agenda zouden we mijns inziens inspiratie moeten halen voor onderwijsprogramma's waar ook de slimste wetenschappers in spé door aangetrokken zouden kunnen worden.

Nu begrijpt u naar ik hoop ook waarom ik nog steeds denk dat de Chomskiaanse taalkunde een zinnige en vruchtbare onderneming is: willen we als taalwetenschappers aan die bredere agenda een bijdrage kunnen leveren, dan moeten we op zoek naar antwoorden op de vraag hoe natuurlijke taal in mensen is ingebakken, hoe het in mensen groeit, en hoe het samenhangt met andere hogere cognitieve functies waarover we als mensen beschikken.

Dat vraagt – ook in de opleiding – om aandacht voor theorie en theorievorming.

Wie wel eens heeft stil gestaan bij de manier waarop je moedertaal in elkaar zit - en wie heeft dat niet - realiseert zich snel dat de betekenis van uitingen, zinnen zo je wilt, wordt opgebouwd uit de betekenis van de individuele woorden van die uiting. En de meesten van u zullen zich ook wel eens hebben gerealiseerd dat de betekenis van woorden in veel gevallen ook weer is opgebouwd uit de betekenis van de elementen waaruit die woorden zijn opgebouwd. Ik houd me al sinds het eind van de jaren tachtig bezig met woordvorming.

9 Van Woudenberg *Openingstoespraak Herdenkingssymposium Professor Willem Frijhoff* 4 december 2024.

Wat zijn welgevormde woorden van het Nederlands? Aan welke regels is de woordvorming van het Nederlands gebonden? En al snel meer algemeen: hoe passen die regels voor Nederlandse woordvorming in een algemene theorie over woordvorming in natuurlijke taal? Als we ons nog even tot het Nederlands beperken dan gaat het er om vast te stellen wat een *mogelijk* woord is van het Nederlands. Dat is iets anders dan vaststellen wat behoort tot de verzameling *bestaande* woorden. Om dit onderscheid tussen *mogelijk* en *bestaand* te verduidelijken moeten we even naar de huiskamer.

We spelen een potje Scrabble. Iemand legt *tuin*. In een volgende beurt maakt iemand er *dierentuin* van. Prima woord, geen discussie. Ik maak er in de volgende beurt *huisdierentuin* van. Gedoe! Dat zoeken we op! Van Dale geeft geen sjoegie; mijn letters moeten terug naar mijn plankje. Voor de taalkundige gebeurt hier iets gek. *Huisdierentuin* is natuurlijk een prima *mogelijk* woord van het Nederlands. We weten wat het betekent (een tuin voor huisdieren, of een dierentuin aan huis), we weten hoe we het uitspreken (met de klemtoon op de eerste lettergreep). Het woord *huisdierentuin* voldoet aan alle vormeisen om een woord van het Nederlands te zijn: het is daarmee een *mogelijk* woord van het Nederlands. Anders dan bijvoorbeeld **entuin* waarbij we het meervoudsuffix aan de voorkant van de stam hebben geplakt of **tuins* waarbij we een meervoudsuffix hebben gekozen dat niet past bij de gegeven stam. Als moedertaalsprekers van het Nederlands beschikken we allemaal over onbewuste kennis van de manier waarop we Nederlandse woorden kunnen vormen. Het is de morfoloog erom te doen die regels te expliciteren en zo zicht te krijgen op wat het – in elk geval voor een deel – betekent om een taal te beheersen.

Uit onderzoek blijkt dat jonge taallerende kinderen heel erg goed zijn in het leren van de vervoegingen en verbuigingen in hun moedertaal.¹⁰ Het duurt flink wat langer voordat ze ook nieuwe woorden kunnen maken door toevoeging van suffixen.¹¹ Dat ze dat wel doen blijkt uit een voorbeeld dat mijn dochter Annelot mij aanreikte toen ze vier jaar en een paar maanden oud was. Ik maakte boterhammen voor haar in de keuken en ze stond erbij te kijken.

- Wat wil je erop?
- Pindakaas!
- Lekker!
- Papa?
- Hmmm, hmmm
- Als je pindakaas erop doet, hoeft je geen boter erop te doen.
- Waarom niet?
- De pindakaas is al *smerig*.

¹⁰ Zie bijv. Wechsler 1988, Poliženská 2010.

¹¹ Deze vindt plaats in de zogenaamde differentiatiefase (2,5 – 5 jaar) (zie bijv. Gillis en Schaerlaekens 2000).

Smerig was natuurlijk een nieuw woord in déze betekenis. In de betekenis ‘vies, niet lekker’ had ze het waarschijnlijk nog nooit gehoord en deze nieuwvorming van haar die, zo kon ik uit de context opmaken, *smeerbaar* betekende, kon niet anders dan door haarzelf op dat moment gemaakt zijn. Ze had dus kennelijk een regel geleerd waarmee je door toevoeging van het suffix *-ig* aan een wortel, zoals *smeer*, een nieuw woord kan maken.

Universele Morfologie

Na deze wat uitgebreide inleiding, wil ik u meenemen naar mijn eigen onderzoek waarmee ik hoop u een inkijkje te kunnen geven in hoe dat dan gaat: Chomskiaanse taalkunde en hoe we langs theoretische weg iets proberen te leren over de manier waarop wij mensen omgaan met taal. De fundamentele vraagstelling daarbij is de vraag die Chomsky voor het eerst formuleerde: hoe kan het dat een mensenkind op basis van zo weinig input (de zinnen die ze hoort voor haar vierde tot zesde levensjaar), een grammatica construeert van haar moedertaal. Ter vergelijking, ChatGPT beschikt zo ongeveer over *alles* wat er is geschreven, terwijl een mensenkind beschikt over een minuscuul kleine fractie daarvan: de gesproken zinnen en woorden in haar omgeving. En toch is ook dat kind in staat om zich na korte tijd – rond het vierde levensjaar spreken kinderen hun moedertaal in allerlei opzichten al heel goed – uit te drukken in haar moedertaal. Een mensenkind beschikt over belachelijk weinig *resources* in vergelijking met ChatGPT en toch begrijpt een mensenkind vaak sneller waar vader en moeder over praten dan zij beseffen.

Een onderdeel van deze brede vraagstelling is een probleem waarmee ik me met wisselende aandacht, soms intensief, soms nauwelijks, verspreid over een periode van bijna dertig jaar bezig heb gehouden.

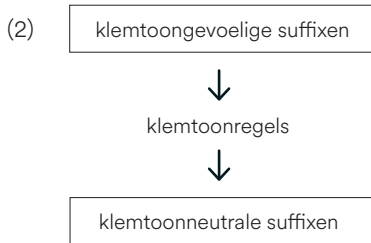
Het Nederlands herbergt een groep achtervoegsels die we soms niet-native noemen. Het gaat om achtervoegsels zoals in (1):

- (1)   -ief   agress-ief, collect-ief, pass-ief, direct-ief, mot-ief, stat-ief
      -iel   lab-iel, stab-iel, volat-iel,
      -iek   cannon-iek, muz-iek, trag-iek,
      -aal   collegi-aal, muzik-aal, koloni-aal, soci-aal, liber-aal

Voor het Engels constateerden Chomsky en Halle al in de jaren '60 van de vorige eeuw in hun beroemde *Sound Pattern of English* dat het Engels suffixen heeft die de klemtoon verschuiven (de zogenaamde *klemtoongevoelige* suffixen) naast een groep suffixen die dat niet doen

(de zogenaamde *klemtoonneutrale* suffixen). Het idee was nu dat we dit onderscheid, dat op het eerste gezicht nogal willekeurig overkomt, iets beter kunnen begrijpen als we aannemen dat de klemtoonregels in tandem met de woordvormingsregels werken.¹² We krijgen dan het volgende plaatje:

Immers, als die klemtoonregels werken nádat de klemtoongevoelige suffixen zijn toegevoegd, begrijpen we waarom ze klemtoongevoelig zijn: ze hebben noodzakelijkerwijs invloed op het klemtoonpatroon. De klemtoonneutrale suffixen komen daarvoor als het ware te laat: de klemtoonregels hebben hun werk dan al gedaan. Uit het simpele modelletje in (2) volgt ook nog een voorspelling: klemtoongevoelige suffixen zitten dichterbij de stam want ze hechten aan, voordat de klemtoonneutrale suffixen aanhechten.

Het is een eeuwenlange traditie in de taalwetenschap om woorden te categoriseren.¹³ U heeft dat – hoe minimaal het deel taalkunde in uw opleiding mogelijk ook geweest is – vast ook geleerd. Er zijn werkwoorden, zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, en zo nog een aantal.¹⁴ Bijvoorbeeld:

(3)

N(omen)	V(erbum)	A(djectivum)
trap	werken	wit
feest	leren	dood
deel	fietsen	hard

12 Dit inzicht werd voor het eerst geformuleerd door Siegel (1974).

13 Robins (1997) wijst Dionysius Thrax aan als degene die aan de wortel staat van deze traditie.

14 Nomina, verba en adjectieven gelden traditioneel als de onverdachte zogenaamde lexicale woordklassen. Deze woordklassen bevatten inhoudswoorden en vormen open klassen (ze zijn uitbreidbaar). Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de klasse van lidwoorden die bestaat uit enkele functiewoorden (ze hebben geen inhoudelijke betekenis) die niet uitbreidbaar is en waarvan de leden dus opsombaar zijn (*de, het en een*).

Veel morfologen gaan er tot op de dag van vandaag vanuit dat de informatie tot welke categorie een woord behoort op de een of andere manier *inherent* verbonden is aan dat woord.¹⁵ In die opvatting moet die informatie dus ook per woord door het taallerende kind geleerd worden. *Werken, leren, en fietsen* zijn werkwoorden; *de trap, het feest en het deel* zijn naamwoorden. Of, iets preciezer: de stam van de woorden *werken, leren* en *fietsen* behoort tot de klasse werkwoorden, net zoals de stammen van *trap, feest* en *deel*, zelfstandig naamwoorden zijn en de stammen van *wit, dood* en *hard* bijvoeglijke naamwoorden.¹⁶

Een deel van de morfologen is daar echter anders naar gaan kijken (Marantz 1997)¹⁷. Het idee is dat die stammen zónder informatie over hun categorie in ons mentale lexicon zitten. De categoriale informatie krijgen ze pas als ze in een zinsverband worden geplaatst. Een van de argumenten voor die positie zou gehaald kunnen worden uit observaties als de volgende.¹⁸

(4)	Naast	<i>ik werk in de tuin</i> ik <u>leer</u> mijn lesje ik <u>fiets</u> naar de OU ik <u>val</u> van de trap ik ontmoette hem op het <u>feest</u> ik neem van alles een <u>deel</u>	bestaat ook	<i>het <u>werk</u> in de tuin</i> de <u>leer</u> van Zwingli mijn <u>fiets</u> staat op de OU ik trap tegen de <u>val</u> ik <u>feestte</u> de hele nacht ik <u>deel</u> alles wat ik neem
-----	-------	--	-------------	---

En:

(5)	Naast	<i>zijn hond was <u>dood</u></i> het hekje is <u>wit</u> haar spieren zijn <u>hard</u>	bestaat ook	<i>hij <u>dood</u>-t de hond</i> de schilder <u>wit</u> de keukendeur zij <u>hard</u> -t haar lichaam
-----	-------	--	-------------	---

15 In de generatieve traditie lijkt dat voor het eerst geëxpliciteerd te worden in Allen (1979) en Lieber (1980).

16 Anders dan bij werkwoorden is het onderscheid tussen de stam en een woordvorm bij nomina in het Nederlands niet zo zinvol. Het Nederlands heeft nu eenmaal, behoudens het meervoud, geen verbogen nominale vormen. De stam is dus altijd gelijk aan iedere woordvorm in het enkelvoud. Bij werkwoorden daarentegen kennen we verschillende vormen, afhankelijk van eigenschappen als congruentie (persoon, getal), tijd (praesens, imperfectum), en wijze (indicatief, imperatief). Adjectieven in attributieve positie kennen een beperkte verbuiging in het Nederlands afhankelijk van congruentie met het zelfstandig naamwoord (geslacht, getal).

17 Het zou te ver voeren om in de context van dit betoog in te gaan op de redenen voor deze veranderde kijk op categoriale informatie. Zie daarvoor Marantz (1997). Het bestaan, juist ook in het Engels, van voorbeelden zoals (4) en (5) speelt daarin geen rol. Zie Don (1993, 2004) voor een andere visie op deze en vergelijkbare data.

18 Zie voetnoot 17.

Het lijkt erop dat althans een flink deel van de Nederlandse woordvoorraad zowel als nomen als als werkwoord gebruikt kan worden zónder dat daarbij iets aan de vorm van de stam verandert. In plaats van aan te nemen dat de categoriale informatie dus als het ware vastzit aan een stam, zouden we ook een alternatieve hypothese kunnen formuleren:

(6) Stammen behoren niet tot een woordsoort (ze zijn categoriaal flexibel).

Gedurende deze oratie zullen we uitgaan van de juistheid van die hypothese. Daarna mag u het wat mij betreft weer vergeten, als u maar onthoudt dat niets in taal vanzelfsprekend is, ook niet dat *hond* een zelfstandig naamwoord is, en *blaffen* een werkwoord. We noemen stammen zonder categoriale informatie *roots* en we geven ze op de volgende manier weer:

(7) $\sqrt{\text{TRAP}}$, $\sqrt{\text{WERK}}$, $\sqrt{\text{WIT}}$

Een aantal morfologen heeft voorgesteld om deze hypothese te generaliseren naar achtervoegsels.¹⁹

Ze wijzen daarbij op de volgende feiten:

(8)	Een accurate kandidaat	een liberale asociaal
	Een fictieve nominatief	een sympathieke komiek
	Een labiele mobiel	...

Net als *trap*, *werk* en *wit* zijn *-aat*, *-ief*, *-iel*, *-aal* en *-iek* ook categoriaal flexibel. Dan gaan we ervan uit dat deze achtervoegsels, net als die stammen, eveneens wortels zijn:

(9) $\sqrt{\text{AAL}}$, $\sqrt{\text{IEF}}$, $\sqrt{\text{IEL}}$, etc.

Tegen de achtergrond van hoe er tot op dit moment over suffixen wordt gedacht is dit een tamelijk radicale stap. De meeste onderzoekers nemen aan dat affixen categoriale hoofden zijn.²⁰ Dat wil zeggen, de affixen introduceren en bepalen de woordsoort van het woord dat ze

¹⁹ Zie m.n. Lowenstamm (2015), en voor het Nederlands, De Belder (2011).

²⁰ Zie bijv. Marvin 2003.

samen met de stam vormen. De feitelijke onderbouwing voor die aanname komt bijvoorbeeld uit het gedrag van suffixen zoals *-heid* en *-ing*. Deze suffixen verschillen van de klemtoon-gevoelige suffixen zoals *-ief*, *-aal* en *-iek*. Woorden op *-heid* en *-ing* zijn zelfstandige naamwoorden en met de beste wil van de wereld kun je daar op het scrabblebord of elders geen werkwoord of bijvoeglijk naamwoord van maken.

(10)	wánder-ing	góed-heid
	réken-ing	overspánnen-heid
	krúsig-ing	lichámelijk-heid
	verdédig-ing	áárdig-heid

Zinnen als **ik wandeling nog een eindje* of **het wandelinge pad is leuker dan de grote weg* zijn ongrammaticaal omdat *wandeling* net als alle andere woorden op *-ing* een zelfstandig naamwoord is, en, in welke syntactische context je het ook plaatst, blijft.²¹

Behalve de categoriale flexibiliteit van achtervoegsels zoals *-aal*, *-ief* en *-iel*, hebben deze suffixen nóg een eigenschap die ze onderscheidt van bijvoorbeeld *-heid* en *-ing*. Deze suffixen zijn niet alleen categoriaal flexibel, ze hechten ook aan wortels die zelf niet los voor kunnen komen:

(11)	Een <u>accu</u> -ate kandidaat	een <u>liber</u> -ale asociaal
	Een <u>fict</u> -ieve nominatief	een <u>sympath</u> -ieke komiek
	Een <u>lab</u> -iele mobiel	...

Elementen zoals *accu*, *liber* en *fict* zijn geen los voorkomende woorden in het Nederlands. Ook ik accepteer deze niet op het scrabblebord: het zijn geen mogelijke woorden. Ze moeten altijd van een achtervoegsel worden voorzien. Het zijn om die reden zelf ook wortels. Als we nu weer even kijken naar *-ing* en *-heid*, dan zien we dat deze suffixen níet hechten aan dergelijke wortels. Dat laatste kunnen we moeilijk laten zien – hoe bewijs je dat iets niet voorkomt – maar de *onmogelijke* woorden (daarom zijn ze voorzien van een asterisk) in (12) geven misschien een idee:

(12)	*liber-ing	*liber-heid
	*fict-ing	*fict-heid
	*lab-ing	*lab-heid

21 In lijn met de taalkundige traditie, gebruiken we een asterisk voor een zin of woord(groep) om aan te duiden dat de betreffende zin of woord(groep) onwelgevoemd is.

Dus ook hier, *huisdierentuín* is prima op het scrabblebord, maar deze woorden kunnen ook de toets der kritiek van een taalkundige niet doorstaan; ze hadden niet in het woordenboek kunnen staan.

Een derde eigenschap van de suffixen *-aal*, *-ief* en *-iel* is dat ze allemaal klemtoon dragen.

(13)	-aan	Bolívía	Bolivia-áán
	-aal	púber soci-	puber-áál soci-áál
	-ief	rétrospect agress-	retrospect-íéf agress-íéf
	-iek	cánon pan-	canon(n)-íék pan-íék

Ook voor wat betreft hun klemtoon onderscheiden ze zich van suffixen zoals *-heid* en *-ing*. Die laten de klemtoon van de stammen waar ze aan hechten geheel ongemoeid zoals blijkt uit de voorbeelden in (14):

(14)	wánder-ing	góed-heid
	réken-ing	overspánnen-heid
	krúsig-ing	lichámelijk-heid
	verdédig-ing	áárdig-heid

We hebben dus een groep suffixen in het Nederlands – we noemen ze hier de klemtoongevoeelige suffixen – die de volgende eigenschappen delen:

(15) Klemtoongevoeelige suffixen

- zijn flexibel; een liberale vrouw – een liberaal
- kunnen hechten aan wortels; liber-aal, accur-aat, agress-ief
- dragen klemtoon. liberáál, agressíéf, paníék

Daar tegenover staan de zogenaamde klemtoonneutrale suffixen. In (16) ziet u enkele woorden met deze suffixen:

(16)	wánder-ing	góed-heid
	réken-ing	overspánnen-heid
	krúsig-ing	lichámelijk-heid
	verdédig-ing	áárdig-heid

We hebben al gezien dat, anders dan de klemtoon gevoelige suffixen, deze klemtoonneutrale suffixen níet flexibel zijn. Alle Nederlandse woorden die eindigen op *-ing* zijn zelfstandige naamwoorden en hetzelfde geldt voor alle woorden op *-heid*. Anders gezegd, werkwoorden of bijvoeglijke naamwoorden gevormd met *-ing* of *-heid* zijn *onmogelijk*. Bovendien dragen deze achtervoegsels geen klemtoon én hechten ze niet aan wortels.

De klemtoonneutrale suffixen verschillen dus in alle drie de eigenschappen van de klemtoon gevoelige affixen.

(17) Klemtoonneutrale suffixen

a. zijn star (ze leveren altijd dezelfde woordsoort);	<i>X-ing</i> = zelfst. naamwoord
b. hechten niet aan wortels;	<i>*liber-heid, *fict-ing</i>
c. verschuiven/dragen de klemtoon <u>niet</u> .	<i>lichámelijkheid</i>

Nu bestaan er in de literatuur twee opvattingen over suffixen. Aan de ene kant vinden we onderzoekers die menen dat suffixen wortels zijn.²² Aan de andere kant vinden we onderzoekers die menen dat suffixen categoriale hoofden zijn.

In een paper dat ik met mijn voormalige studenten Ava Creemers en Paula Fenger schreef²³, stellen wij een derde positie voor die eigenlijk het midden houdt tussen de voorgaande twee: *sommige* suffixen zijn hoofden en *andere* zijn wortels. Verder stellen we voor dat het onderscheid tussen die twee hetzelfde is als het onderscheid tussen klemtoon gevoelige en klemtoonneutrale suffixen.

22 Zie Lowenstamm (2015), De Belder (2011).

23 Creemers, Don & Fenger (2018).

Een belangrijke reden voor ons om die middenpositie voor te stellen is het bestaan van suffixen die mijn promotor Wim Zonneveld, co-promotor Mieke Trommelen en mij al bij de start van mijn promotietraject in 1988 zwaar op de maag lagen. Ik geef eerst een aantal voorbeelden van woorden met dergelijke achtervoegsels:

(18)	netel-ig	noodlott-ig	zuin-ig
	aanhoud-elijk	vijand-elijk	vro-lijk

De suffixen *-ig* en *-lijk* zijn categoriaal niet-flexibel; woorden op *-ig* en *-lijk* zijn altijd bijvoeglijke naamwoorden.²⁴ Dat zou ze bestempelen als klemtoonneutrale suffixen. Echter, voor wat betreft hun klemtoon gedragen deze achtervoegsels zich nu juist in lijn met de klemtoongevoelige suffixen; ze verschuiven de klemtoon van het woord waar ze aan hechten:

(19)	bísschop	bisschóppelijk	nóódlot	noodlóttig
	hértog	hertógelijk	vóórraad	voorrádig
	víjand	vijándelijk		

En bovendien hechten deze suffixen, net als klasse-I suffixen ook aan wortels:

(20)	vro-lijk	*een vro, *een vro dagje
	zuin-ig	een zuin, *een zuin werkje

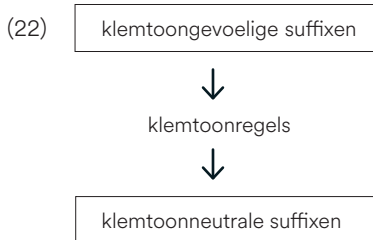
We hebben dus een derde groep suffixen:

(21)	Groep 3 suffixen:	
	a. zijn star	(net als klemtoonneutrale suffixen)
	b. hechten aan wortels	(net als klemtoongevoelige suffixen)
	c. verschuiven de klemtoon	(net als klemtoongevoelige suffixen)

Tot zover de feiten.

²⁴ Het is bekend dat *-ig* in een paar Nederlandse woorden werkwoordsvormend is. Voorbeelden zijn *kruisigen* en *stenigen*. Omdat dit gebruik in het modern Nederlands volkomen improductief is, negeer ik deze voorbeelden.

Keren we nu eerst even terug naar het modelletje waarmee we van start gingen en dat ik voor het gemak hier weer laat zien:

Klemtoon gevoelige suffixen zijn klemtoon gevoelig omdat de klemtoonregels pas werken als ze zijn aangehecht. Klemtoon neutrale suffixen komen te laat om nog invloed op het klemtoonpatroon te kunnen uitoefenen: de klemtoon is al toegekend.

Dit modelletje laat dus maar ruimte voor twee klassen. Hoe moet je die derde klasse hier in passen? Bovendien, als je nog wat theoretischer en fundamenteeler over de situatie nadenkt: waarom zouden talen drie soorten suffixen hebben? Twee valt misschien te begrijpen: er is een bepaalde eigenschap die de ene soort affixen heeft en de andere niet, maar drie? Als er dan al meer dan twee soorten affixen zijn, dan verwacht je eerder vier soorten. Dat valt te begrijpen als je twee eigenschappen kunt aanwijzen die al of niet aanwezig kunnen zijn in een affix en de wereld van de affixen dan dus zou verdelen in vier soorten. Op de volgende manier:

	C	D
A	{A, C} = groep 1	{A, D} = groep 3
B	{B, C} = groep 2	{B, D} = groep 4

Maar *drie* soorten suffixen is verdacht.

Eind jaren tachtig hadden we geen idee hoe we deze puzzel konden oplossen. We stuurden een paper in waarin we de observaties publiceerden en waarin we daadwerkelijk onderscheid maakten tussen twee soorten klemtoon gevoelige suffixen. We kregen een vernietigende review en lieten het er verder bij.²⁵

²⁵ Dit behoeft enige nuancering. Trommelen en Zonneveld (1989) doen wel degelijk een poging om dit probleem op te lossen waarbij ze in feite een extra niveau aan het lexicon toevoegen waarop de aanhechting van de affixen *-ig* en *-lijk* wordt geplaatst.

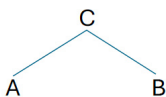
Ik ben dan ook blij dat ik vijfendertig jaar later meen hier iets verstandigs over te kunnen zeggen. Vooruitgang bestaat.

Zoals gezegd: sommige morfologen nemen aan dat alle suffixen wortels zijn, terwijl anderen aannemen dat suffixen categoriale hoofden zijn. Creemers, Fenger en ik beweren, ietwat vereenvoudigd, dat klemtoon gevoelige suffixen wortels zijn en klemtoon neutrale suffixen categoriale hoofden.²⁶ Als klemtoon gevoelige suffixen wortels zijn, begrijpen we waarom ze categoriaal flexibel zijn, en als klemtoon neutrale suffixen hoofden zijn, begrijpen we waarom zij de categorie bepalen van de woorden die ze maken. Kunnen we nu ook hun klemtoon gedrag begrijpen? En kunnen we iets zeggen over hun onderlinge volgorde?

Het simpele modelletje dat ik u eerder liet zien is meer dan vijftig jaar oud en allerlei theoretische aannames die daaraan vastzitten (en waarmee ik u verder niet wil vermoeien) zijn al lang geleden gesneuveld. De vraag is dus hoe we dat simpele modelletje kunnen vertalen naar modernere inzichten over woordvorming en of we de verklaring voor het gedrag ten opzichte van de klemtoonregels daarbij kunnen behouden. De kern van de puzzel is hoe we drie empirisch verschillende suffixen in een logisch model kunnen gieten. Onze aanname bij aanvang is dat er twee soorten affixen zijn: wortels en hoofden. Het gedrag van het derde type moet dus op een andere manier uit de theorie afgeleid worden.

Modernere morfologische theorieën gaan ervan uit dat complexe taalbouwsels gevormd worden door het eens of meerdere malen uitvoeren van een operatie *merge*. Deze operatie voegt twee elementen samen tot een nieuw bouwsel.²⁷ Cruciaal is dat dat nieuwe bouwsel een hiërarchische structuur heeft. Dus als we een A en een B samenvoegen creëren we een nieuw element C dat twee dochters heeft: A en B.

(23)

Vervolgens proberen we dat nieuwe bouwsel, C, te voorzien van een betekenis en een uitspraak. We zien hier even af van de betekenis kant en zoomen in op de manier waarop die uitspraak tot stand komt.

²⁶ Creemers, Don & Fenger (2018).

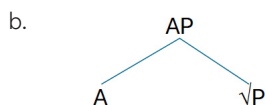
²⁷ Chomsky (1993).

We volgen daarbij een theorie van Dave Embick die overigens werd opgezet om een heel andere set feiten te verklaren dan ik hier bespreek.²⁸ Het is belangrijk om dat vast te stellen omdat we dus geen speciale theorie hebben hoeven te ontwikkelen om de feiten te verklaren. Ze volgen uit aannames die we ten aanzien van ons taalvermogen toch al moeten doen om geheel andere feiten te begrijpen.

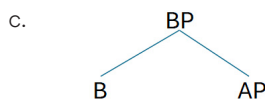
Om de toepassing van Embicks theorie op de onderhavige feiten in het Nederlands goed te begrijpen doorlopen we eerst drie verschillende situaties *in abstracto* voordat we ze aankleden met concrete voorbeelden.

In de eerste situatie voegen we twee wortels (hier A en B) samen tot iets nieuws: een zogenaamde root-phrase: $\sqrt{P}$. De P is een afkorting van het Engelse phrase.

In de tweede situatie voegen we een categoriaal hoofd, in dit geval A, toe aan een al gemaakte root-phrase $\sqrt{P}$, en creëren we een AP. A is een variabele over categorieën zoals werkwoord, zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord.

Tenslotte, in een derde situatie voegen we een categoriaal hoofd (B) toe aan een al bestaande categoriale phrase (hier AP), waardoor een nieuwe categoriale phrase ontstaat: BP.

²⁸ Zie Embick (2010: 51-53). Ik heb de procedure van Embick omwille van de begrijpelijkheid hier iets vereenvoudigd weergegeven.

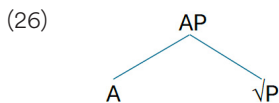

Kortom: we kunnen nieuwe woorden maken door twee roots met elkaar samen te voegen; door een categoriaal hoofd samen te voegen met een root-phrase of door een categoriaal hoofd samen te voegen met een al eerder gevormde categoriale phrase. Een vierde logische mogelijkheid waarbij een wortel wordt samengevoegd met een categoriale phrase, is om redenen die ik hier buiten beschouwing laat, uitgesloten.

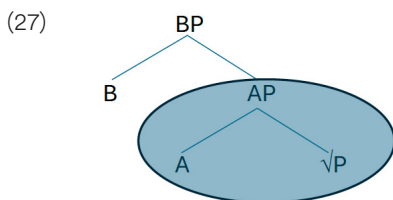
Embicks spelregel voor het verkrijgen van een uitspraak (spell out) luidt als volgt:

- (25) Als een categoriaal hoofd wordt samengevoegd met een phrase, spel dan de rechter zus van dat hoofd uit maar alleen als dat zelf een categoriale phrase is.

Zonder al te diep in te willen gaan op de rationale achter deze spelregel, wil ik toch enig begrip kweken voor wat hier gebeurt. Stel een categoriaal hoofd A hecht aan een root phrase:

De root-phrase ($\sqrt{P}$) is hiermee afgesloten en kan *in principe* voorzien worden van een fonologische en semantische interpretatie. Dat wil zeggen, ze kan een uitspraak en een betekenis krijgen. Echter, omdat de root-phrase nog geen categorie heeft, is er geen mogelijkheid om die interpretatie te geven. Het interpretatiemechanisme kan niet op de goede manier aangrijpen en we moeten wachten op een volgende gelegenheid. Die ontstaat als we aan de ontstane AP een nieuw categoriaal hoofd toevoegen:

Nu kan de gehele AP uit (26) een interpretatie krijgen, en daarmee ook de root-phrase omdat de categorie van het geheel bekend is.

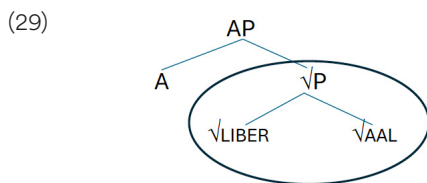

Laten we eens kijken wat dat betekent voor het gedrag van suffixen. We kijken eerst wat er gebeurt als we het woord *liberaalheid* proberen te maken:

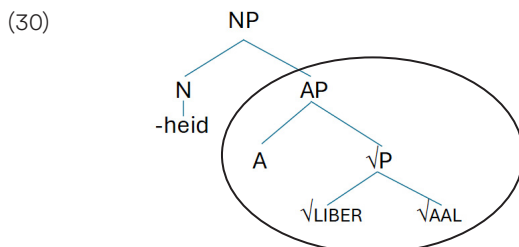
(28) a. $\sqrt{\text{LIBER}}$ $\sqrt{\text{AAL}}$

In de eerste stap worden twee wortels samengevoegd tot een root-phrase. Deze phrase moet vervolgens worden gecategoriseerd. We nemen even aan dat we er een adjectief van willen maken en dat de root-phrase daartoe wordt samengevoegd met een categoriaal hoofd A (van Adjectief). Op dat moment wordt de uitspelregel (25) getriggerd, maar die regel haalt niks uit omdat de rechter zus van het categoriale hoofd A (in (29) omcirkeld) zelf geen categoriale phrase is. Het is een root-phrase.

Dit adjectief (in (29)) kunnen we nu samenvoegen met het suffix *-heid* waarmee we het woord completeren.

Op het moment dat het achtervoegsel *-heid* samengevoegd wordt met de AP, wordt de uitspelregel (25) getriggerd. Het resultaat is dat de AP nu een uitspraak krijgt. Daarvoor is onder andere nodig dat de klemtoonregels worden toegepast. Het achtervoegsel *-heid* kan

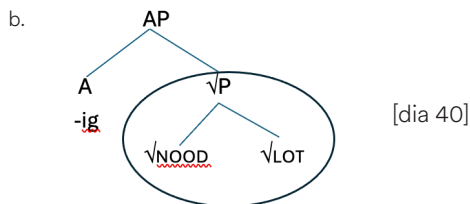

nu geen invloed uitoefenen op de klemtoon van *liberaal* omdat het categoriale hoofd *-heid* niet op hetzelfde moment wordt uitgespeld als de AP *liberaal*. De roots *liber* en *aal* zitten daarentegen wél in dezelfde uitspelfase en dus heeft het suffix *-aal* wél invloed op de positie van klemtoon in dat deel.

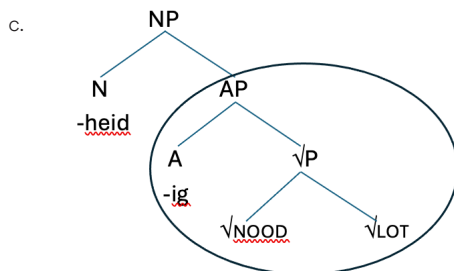
Bekijken we nu een woord als *noodlottigheid*. Weer voegen we eerst twee wortels samen tot een wortelphrase, zoals weergegeven in (31):

Nu hechten we het suffix *-ig* aan:

Weer wordt de uitspelregel (25) aangeroepen maar omdat de rechterzus van *-ig* geen categoriale phrase is, gebeurt er niets. We hechten nu het suffix *-heid* aan, resulterend in de structuur in (31c):

Op het moment dat *-heid* aanhecht, wordt de gehele AP van een uitspraak voorzien. Om die reden heeft het categoriale suffix *-ig* (in tegenstelling tot *-heid* in *liberaalheid*) hier wél invloed op het klemtoonpatroon. Het verschil met *-heid* in *liberaalheid* is dat *-ig* het eerste categoriale hoofd is boven de root-phrase. Het eerste categoriale hoofd leidt niet tot uitspelling van de root-phrase. Uitspelling wordt uitgesteld tot de aanhechting van het volgende categoriale hoofd waardoor het eerste categoriale hoofd altijd samen met de root-phrase wordt uitgespeld en dus de klemtoon in de root-phrase kan beïnvloeden.

Er zijn dus slechts twee soorten affixen, roots en categoriale hoofden. Het schijnbare derde type is het gevolg van de manier waarop het uitspel-algoritme werkt. Het eerste categoriale hoofd wordt altijd samen met de root-phrase uitgespeld en heeft als gevolg daarvan invloed op het klemtoonpatroon. Bovendien begrijpen we nu, eerder dan dat we het alleen maar stipuleren zoals in het oude model van Siegel, waarom aanhechting van suffixen in een vroeg stadium gepaard gaat met invloed op de klemtoonregels: de uitspraak van een wortel wordt noodgedwongen samen met het aanhechtende affix bepaald.

Deze theorie doet ook voorspellingen ten aanzien van de volgorde van suffixen. De root-suffixen zitten altijd het dichtst bij de stam. Categoriale hoofden zitten helemaal aan de buitenkant, terwijl ook in de volgorde, suffixen als *-ig* en *-lijk* een middenpositie innemen. De volgende voorbeelden laten zien dat deze voorspellingen stroken met de Nederlandse data:

- (32)   parmant-ig_{ia}-heid_{ii}
         hart-elijk_{ia}-heid_{ii}
         klass-iek_i-ig_{ia}
         lab-iel_i-iteit_{ia}
         glob-aal_i-iseer_{ia}-ing_{ii}

In *parmantigheid* en *hartelijkheid* komen *-ig* en *-lijk* als zogenaamde ‘first heads’ vóór *-heid*. In *klassiek* en *labiliteit* staan de root-suffixen *-iek* en *-iel* dichterbij de stam dan de categoriale hoofden *-ig* en *-iteit*. En tenslotte in *globalisering* staat het root-suffix *-aal* het dichtst bij de stam, gevolgd door de ‘first head’ *-iseer* waarna het categoriale hoofd *-ing* volgt. Uiteraard zijn deze voorbeelden slechts illustraties van wat de theorie voorspelt en geen bewijs. Voor zover ik heb kunnen nagaan zijn er geen tegenvoorbeelden tegen de voorspelde volgordes.

Hiermee kunnen we het verschillend gedrag van soorten achtervoegsels in het Nederlands, en hopelijk in nog veel meer talen, begrijpen. We hebben dus, als het goed is, geen aparte theorie nodig over achtervoegsels in het Frans of Vietnamees, of Pintupi, maar als een Pintupi kind heeft uitgevogeld welke suffixen klemtoongevoelig zijn en welke klemtoonneutraal dan volgt de rest vanzelf. Dit is een droom. De praktijk is weerbarstiger al was het alleen al omdat we niet van alle talen zomaar even data beschikbaar over het specifieke gedrag van achtervoegsels ten aanzien van de klemtoonregels. Daarnaast kunnen er taalspecifieke factoren het algemene beeld verstoren. Maar dat is nu eenmaal empirische wetenschap.

Wat dit stukje taalwetenschap laat zien is dat je redenerend vanuit een model of theorie bepaalde feiten zich voegen naar een patroon dat we kennen uit andere natuurlijke talen. Als we datzelfde patroon taal na taal terugvinden, kunnen we een theorie formuleren die claimt dat wat we hierboven hebben aangewezen als de oorzaak van dat patroon, onderdeel uitmaakt van het menselijk taalvermogen, of de Universele Grammatica, zo je wilt. Mét die kennis kunnen we beter begrijpen hoe mensen een taal leren: welke delen van een grammatica taalspecifiek zijn, en welke stukken van taal als het ware direct volgen uit de manier waarop onze geest is georganiseerd. Als onze theorie klopt, zul je in alle natuurlijke talen klemtoon gevoelige en klemtoonneutrale achtervoegsels tegenkomen met de eigenschappen die we hierboven hebben gezien. Zo zit ons taalvermogen nu eenmaal in elkaar.²⁹

Wat mensen dus niet doen, is het opslaan van gigantische hoeveelheden data en op grond van die data voorspellen wat het volgende woord of de volgende zin zal zijn die degene met wie ze converseren uitspreekt. Ik zeg het nog maar eens: ChatGPT begrijpt niets maar dan ook helemaal niets van wat het schrijft. Het is een domme machine die alleen maar kopieert en nabauwt.

Zoals ik heb laten zien vraagt dat ook fundamenteel geesteswetenschappelijk onderzoek waarvan we beter moeten leren uitleggen waarom het nodig is. We moeten in dat opzicht dus ook onszelf leren het goeie verhaal te vertellen.

29 Zie Don, Sleeman & Westveer (2015) voor een analyse van Franse woordvorming langs bovengeschetste lijnen.

Dankwoord

Mijnheer de rector, mevrouw de voorzitter, dames en heren, aan het einde gekomen van mijn betoog, voel ik de behoefte mijn erkentelijkheid uit te drukken aan een aantal mensen die op verschillende manieren sterk bijgedragen hebben aan het feit dat ik hier nu sta.

Allereerst wil het College van bestuur bedanken, Theo Bastiaens en Nicole Ummelen, voor het vertrouwen dat U in mij hebt gesteld. Deze oratie komt laat; ik hoop niet dat U de indruk heeft dat ik in alle dossiers zo traag opereer als in deze.

Ik dank mijn naaste collega-decanen voor de plezierige ontvangst in hun midden en de prettige samenwerking en collegialiteit in de afgelopen periode. Dat geldt in de eerste plaats Petra de Munnik en Véronique Smits die mij elk op hun eigen manier wegwijs hebben gemaakt op deze Limburgse universiteit. Dat geldt ook zeker in bredere zin voor het zogenaamde CvB-MT. Ik hoop dat we de goeie teamspirit, ondanks de pittige uitdagingen van de komende jaren, vast kunnen houden en goed samen kunnen werken aan een sterke Open Universiteit.

Ik dank mijn collega-hoogleraren in de faculteit voor de loyale manier waarop ze uitvoering hebben gegeven en geven aan ons meerjarenplan *CW in Verbinding*. Dankzij hun inspanningen staat de faculteit meer in verbinding dan voorheen. In verbinding met de andere faculteiten van de OU en o.a. via het zogenaamde sectorplan met de andere geesteswetenschappelijke faculteiten in het land, maar ook in verbinding met de samenleving via verschillende maatschappelijke partners zoals ziekenhuis Zuyderland, Enviva, het mijnmuseum, de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, het Nationaal programma Heerlen-Noord, en meer. Ik vertrouw erop dat we onze uitwisselingen in het zogenaamde leidinggevendenberaad nog lang op dezelfde serieuze en tegelijkertijd open en ontspannen wijze voort kunnen zetten.

Ik dank de collega's uit het managementteam van de faculteit. Femke, Alex en Yarmila, ik dank jullie voor jullie vrolijkheid, ook in tijden van tegenslag, jullie esprit de corps en prettige collegialiteit.

Ik dank mijn overige collega's in de faculteit voor de manier waarop ze inhoudelijk gedreven en met grote – vaak ook persoonlijke – betrokkenheid bij onze studenten vormgeven aan ons hooggewaardeerde onderwijs.

Ik maak graag van de gelegenheid gebruik mijn mentor Fred Weerman bedanken. Hij werd in 2001 hoogleraar aan de UvA en vroeg mij een jaar later te solliciteren naar een plaats als universitair docent in zijn leerstoelgroep. Het werd de start van een jarenlange, uiterst plezierige samenwerking op het gebied van onderwijs waarbij we uiteindelijk een nieuwe opleiding het licht konden doen zien – hij inmiddels als decaan – een proces waar ik met veel plezier en niet zonder enige trots op terugkijk. Ik dank Fred voor zijn vertrouwen, zijn aanmoedigen en zijn vriendschap.

Dank ook aan Thomas Vaessens die me wees op de mogelijkheid te solliciteren bij de Open Universiteit juist op een moment dat ik toe was aan iets nieuws. Zijn visie en veranderkracht zijn, ondanks zijn relatief korte verblijf aan onze faculteit nog steeds voelbaar.

Er zijn twee mensen die ik wil bedanken die hier niet zijn en van wie ik weet dat ze hier ontzettend graag hadden willen zijn. Mijn schuld: ik was natuurlijk weer eens veel te laat; mijn vader is overleden enige tijd voordat ik hier werd benoemd en mijn moeder ruim een half jaar nadat ik hier was benoemd. Postuum wil ik hen bedanken voor het feit dat ze mij generatieve taalkunde lieten studeren, waar ze liever hadden gezien dat ik jurist of econoom was geworden. Ik kon ze het belang van wat ik deed niet uitleggen, maar het enthousiasme hebben ze ongetwijfeld herkend.

Ik dank mijn lieve dochters, Iris en Annelot die me bij de tijd en bij de les houden. Als ik jullie onbewust en onbedoeld te zeer de kant van bèta heb opgestuurd, dan spijt me dat en hoop dat ik jullie voldoende bagage heb meegegeven om het goede spoor terug te vinden. Volgens mij zijn jullie daarin allebei al een aardig eind op weg.

Tenslotte mijn lief, Margot, die er altijd is met goede raad, een kritische noot en, ook niet onbelangrijk, met de afleiding die ze organiseert.

Ik heb gezegd.

Referenties

- Allen, Margaret Reece. 1979. *Morphological Investigations*. Doctoral dissertation University of Connecticut.
- Bochner, Harry. 1993. *Simplicity in generative morphology*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Bod, Rens. 2010. *De vergeten wetenschappen*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Booij, Geert. 2010. *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, Noam. 1986. *Knowledge of Language, Its Nature, Origin and Use*. New York: Praeger.
- Chomsky, Noam. 1993. *Minimalist program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam. 2004. Beyond Explanatory Adequacy. In *Structures and Beyond*. A. Beletti (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Chomsky, Noam and Morris Halle. 1968. *Sound Pattern of English*. New York: Harper & Row.
- Creemers, Ava, Don, Jan en Paula Fenger. 2018. Some affixes are roots, others are heads. *Natural Language and Linguistic Theory* 36: 45-84.
- De Belder, Marijke. 2011. *Roots and affixes: eliminating lexical categories from syntax*. Utrecht: LOT Publications.
- Don, Jan. 1993. *Morphological Conversion*. Utrecht: Led.
- Don, Jan. 2004. 'Categories in the Lexicon', *Linguistics* 42, 931-956.
- Don, Jan. 2011. Waarom ik geen constructionist (geworden) ben. *Nederlandse taalkunde* 17: 253-260.
- Don, Jan, Petra Sleeman en Thomas Westveer. 2015. Three Types of Suffixes in French: Discarding the learned/non-learned distinction. *Linguistics in the Netherlands* 32: 33-47.
- Erbick, Dave. 2010. *Localism versus Globalism in Phonology and Morphology*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Gillis, Steven en Annemarie Schaerlaekens (red.)(2000) *Kindertaalverwerving. Een handboek voor het Nederlands*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Honing, Henk-Jan. 2022. *Music Cognition, the basics*, Oxon, New York: Routledge.
- Lenneberg, Eric. 1967. *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley & Sons.
- Lieber, Rochelle. 1980. *On the Organization of the Lexicon*. Doctoral dissertation. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology.
- Lowenstamm, Jean. 2015. Derivational affixes as roots: Phasal spell-out meets English stress shift. In *The syntax of roots and the roots of syntax*, eds. Artemis Alexiadou, Hagit Borer, and Florian Schäfer, 230–259. Oxford: Oxford University Press.
- Marantz, Alec. 1997. No Escape from Syntax: Don't Try Morphological Analysis in the Privacy of Your Own Lexicon. In *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics, Vol. 4.2, Proceedings of the 21st Annual Penn Linguistics Colloquium*. A. Dimitriadis, L. Siegel, et al. (Eds.) 201-225.
- Marvin, Tatjana. 2003. *Topics in the stress and syntax of words*. Doctoral dissertation. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology.
- Moro, Andrea. 2008. *The Boundaries of babel, the Brain and the Enigma of Impossible*

- Languages*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Polišenská, Daniela. 2010. *Dutch children's acquisition of verbal and adjectival inflection*. Utrecht: LOT Dissertation series no. 247. Doctoral dissertation University of Amsterdam.
- Raw, Anthony, Vandecapella, Bart, Van Eynde, Frank. 1988. Eurotra, an Overview. *Interface. Journal of Applied Linguistics*: 5–32.
- Reininger, Alice (2012). *Wolfgang von Kempelen: A Biography* (First English ed.). Columbia University Press, East European Monographs.
- Robins, R.H. 1997. *A short History of Linguistics*, 4th edition, published by Routledge 2013.
- Siegel, Dorothy. 1974. Topics in English Morphology. Doctoral dissertation. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology.
- Trommelen, Mieke en Wim Zonneveld (1989) *Klemtoon en Metrische fonologie*, Coutinho: Bussum.
- Wexler, Kenneth 1998. Very early parameter setting and the unique checking constraint: A new explanation of the optional infinitive stage. *Lingua*, 106(1), 23-79

